

Risto Ryti – kylmähermoinen mies

Aki Alanko

Risto Rytin päiväkirjat 1940–1944. ”Käymme omaa erillistä sotaamme”. Toimittaneet Ohto Manninen ja Kauko Rumpunen, Edita 2006, 366 s.

Suomen jatkosotaa (1941–1944) käsittelevä historiantutkimus ei näytä laantuvan. Merkkivuodet (2004, 2005) ovat pitäneet teeman ajankohtaisena ja uudet, vasta nyt tutkittavaksi saadut arkistolähteet ovat muuttaneet monia aikaisempia tulkintoja. Markku Jokisipilän väitöskirja (2004) Suomen ja Saksan tiestä kohti 26.6.1944 laadittua Ryti–Ribbentrop -sopimusta tuo esiin, ettei itse sopimus ratkaissut totaalisesti maamme pelastumista Neuvostoliiton suurhyökkäyksessä. Saksalaisten asetoimitukset olivat jo Suomessa tai tulossa tänne. Viime vuoden syksyllä Lasse Lehtinen ja Hannu Rautkallio julkaisivat puolestaan sotasyllisyysoikeudenkäyntiä käsittelevän teoksensa. Siinä esitetään keskeisenä ajatuksena, että aloite prosessiin tuli Kekkoselta, eikä suinkaan venäläisiltä.

Kyseessä on jatkosodan ajasta kertova arkistolähde, joka on poliittisista syistä haluttu pitää pitkään julkaisemattomana. Päiväkirjan ovat toimittaneet ajan johtaviin asiantuntijoihin kuuluva professori Ohto Manninen ja kansallisarkiston nimekäs tutkija Kauko Rumpunen. Toimittajat ovat rikastaneet kirjan sisältöä hyödyntämällä lähteinään muitakin päiväkirjoja, kirjeitä ja muistiinpanoja. Käytettävissä ovat olleet myös viranomaisten arkistot ja kirjallisuus, joka Rytiä koskien ei ole runsaslukuinen.

Sodan ajan johtaja

Risto Ryti (1889–1956) toimi 1920-luvulla kansanedutajana ja lyhyen aikaa myös valtiovarainministerinä. Ryti palasi uudelleen päivänpolitiikkaan Suomen pankin pääjohtajan tehtävistä joulukuun alussa 1939, jolloin presidentti Kyösti Kallio ja Väinö Tanner suostuttelivat hänet pääministerin tehtävään. Juuri sotaan joutunut maa tarvitsi päteviä poliittisia johtajia ja Rytiin luotettiin hänen älykkyyteensä, analyttisyytensä ja kylmähermoisuutensa johdosta.

Kallion sairastuminen ja kuolema 1940 vei-

vät Rytin presidentin virkaan ja hän tuli entisin valitsijamiehin uudelleen valituksi 1943. Kesällä 1944 Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alettua Ryti joutui sitoutumaan Saksaan henkilökohtaisesti allekirjoittamallaan Ribbentrop-sopimuksella. Sotilaallisen tilanteen helpotuttua Ryti erosi presidentin tehtävistä 29.7.1944. Hän tiesi, että allekirjoittamansa eduskunnassa ratifioimaton sopimus ei sitoisi presidentiksi siirtynyttä marsalkka Mannerheimia. Suomelle avautui tie irtottautumiseen sodasta.

Presidenttiyden arkea

Julkaistu päiväkirja koostuu Rytin omista merkinnöistä, toimittajien taustaselvennyksistä ja kohdista, joissa Rytin toiminnasta kerrotaan muiden tekemien muistiinpanojen valossa. Väliillä myös siteerataan hänen tekemiään raportteja ja kirjeitä. Päiväkirjamerkinnöissä näkyvät työn arki, suunnittelu ja keskustelu eri tahojen kanssa. Taustansa johdosta Ryti oli hyvin talouspoliittisesti suuntautunut presidentti.

Aluksi tulee vaikutelma, että päiväkirja olisi ollut Rytille enemminkin työmuistio ja -kalenteri. Se sisältää paljon lyhyitä raportinomaisia, arkisia kommentaareja: ”Esitin Kotilaiselle, että kansanhuoltoministeriölle hankittaisiin oikeus tarkastaa liikkeiden kirjanpitoa ” (3.10.40). Ryti vaikuttaa kylmän järkeilevältä, joskus jopa hiukan tunteettomalta. Saksan ja Neuvostoliiton välisen selkkauksen tullessa yhä ilmeisemmäksi alkukesästä 1941 Rytin kirjoitukset muuttuivat laveammiksi. Hän piti jo varsin todennäköisenä, että sota tulee syttymään. Kaikki merkit viittasivat siihen.

Muistiinpanot osoittavat, miten tarkasti Ryti joutui koko presidentinuransa ajan taiteilemaan niin saksalaisten, englantilaisten kuin yhdysvaltalaisienkin diplomaattitahojen puristuksessa. Silti hänellä oli rohkeutta olla tarvittaessa hyvinkin suorasanainen. Ryti esitti huomionarvoisaa tarkkanäköisyyttä visioidessaan, että Englanti heikentyisi ja Yhdysvallat vahvistuisi sodan lopputuloksena:

”Tytär on kasvanut äitiään suuremmaksi ja varttunut kylmän itsekkääksi, joka katsoo itsensä maailmanval-

lan perijäksi ja äidin toivomuksista huolimatta tulee tämän mukaisesti myös toimimaan” (7.8.41).

Martti Turtola esittää Ryti-elämäkerrassaan (1994), ettei tämä ollut ”litterääri persoonallisuus”. Hänellä ei ollut tarvetta kirjoittaa kaikkea muistiin ja keskustella kirjoittamansa kanssa. Tämä pitää varmasti paikkansa, mutta päiväkirja osoittaa Rytille olleen kykyä myös laveaan ja analyttisen kirjoittamiseen. Mielenkiintoisinta ja tietyllä tapaa todistusvoimaisinta antia on monisivuinen kronikointi Hitlerin yllätysvierailusta marsalkan syntymäpäivillä kesäkuussa 1942. Rytin Führerista saama kuva on hyvin toisenlainen kuin se, minkä olemme nähneet vanhoissa dokumenttifilmeissä.

Ryti-aiheisessa kirjallisuudessa häntä on luonnehdittu anglofiiliksi. Tälle löytyy myös tosiasiallisia perusteita. Rytille oli läheiset suhteet Englantiin ja Suomen pankin pääjohtajana hän saattoi olla miltei päivittäin puhelinyhteydessä sikäläisiin pankkipiireihin. Tätä vasten tuntuu mielenkiintoiselta, että Saksan lähettilään Wilpert von Blücherin muistiinpanoista kirjoitetuissa osuuksissa Ryti vaikutti saksalaisia ihannoivalta ja jopa brittejä vähättelevältä. On luultavaa, että saksalaisen diplomaatin seurassa Ryti – suoraselkäisyydestään huolimatta – ehkä hiukan pyrkiikin antamaan tällaisen vaikutelman.

Teoksen merkitys

Rytin sodanaikaiset päiväkirjamuistiinpanot ovat olleet jo pitkään avoimesti luettavissa Kansallisarkistossa. Niiden sisältämiä tietoja on voitu hyödyntää moniin tarkoituksiin. Päiväkirjojen julkaisu erillisenä teoksena herättää näin kysymyksen, missä määrin se oli tarpeen. Tulevaa historian tutkimusta ajatellen julkaisu on siinä mielessä tarpeellinen, että teos helpottaa arkistolähteiden tutkimista. Tavallinen historianharrastaja pääsee yhtä lailla helpommin tutustumaan itseään kiinnostaviin asioihin.

Lähdedokumenttina Rytin ”sotapäiväkirja” ei kuitenkaan sisällä mitään maata mullistavaa ja sensaatiomaista. Se kertoo Rytin tavoista hoitaa presidentin virkaa sekä yhteyshenkilöistä, -tavoista ja asioista, joita hän itse piti kaikkein tärkeimpinä. Teoksen merkitys on näkökulmissa, sävyissä ja taustatiedoissa, joita se antaa esimerkiksi Suomen ja Neuvostoliiton suhteista välirauhan (1940–41) aikana, Suomen ja Ruotsin kaavaillusta puolustusliitosta sekä ensimmäisistä rauhantunnusteluista vuonna 1942. Dramaattisen kesän 1944 muistiinpanot ovat valaisevaa

luettavaa. Ryti osoitti hermojen hallintaa ja luonteen lujuuksiin Ribbentropin kuin vakavan sotilaallisen tilanteenkin edessä.

Sodanjälkeisessä historian tulkinnassa ja -opeuksessa meille on iskostettu, että jatkosotaa käytiin ”erillissotana” Neuvostoliittoa vastaan. Tästä Ryti puhui itsekkin. Mitään liittosopimusta Suomen ja Saksan välillä ei solmittu ennen kuin vasta kesällä 1944, jolloin Ryti–Ribbentrop-sopimus tuli lyhytaikaisesti voimaan. Taustaselvennykset ja Rytin omat muistiinpanot osoittavat kuitenkin selvästi, että saksalaiset ja suomalaiset valmistelivat yhteisiä sotilaallisia suunnitelmia jo vuodesta 1940 lähtien. Suomalaiset halusivat ryhtyä sotaan tosin vain siinä tapauksessa, mikäli Neuvostoliitto hyökkäisi maan kimppeen.

Toimittajina Manninen ja Rumpunen ovat tehneet ihailtavan tarkkaa ja ahkerää työtä selvittäessään taustoja ja kertomalla Rytistä muiden häntä lähellä olleiden aikalaisdokumenttien valossa. Toisaalta kriittisenä kysymyksenä voisi esittää, hukkuuko Rytin oma, autenttinen ja pohtiva minä joskus liiaksikin noiden dokumenttien alle. Muiden poliitikkojen ja diplomaattien muistiinpanot kertovat vain sen kuvan, minkä kirjoittaja itse on nähnyt.

Kunnia, jota ei ole riistetty

Erottuaan presidentin tehtävistä Ryti vietti kuu-kauden sairasloman ja palasi toimeensa Suomen pankin johtoon. Muuttunut aika ei kuitenkaan suosinut enää Rytin näkemyksiä ja hän joutui eroamaan kesäkuussa 1945. Tämän jälkeen odotti sotasyylisyysoikeudenkäynti, joka langetti Rytile 10 vuoden kuritushuonetuomion. Terveystilasta syistä hänet armahdettiin toukokuussa 1949. Ryti vetäytyi yksityisyyteen hoitamaan terveyttään eikä palannut enää julkisuuteen. Hän kuoli 25.10.1956.

Poliittisen ilmapiiirin vapauduttua Risto Rytistä julkaistiin ensimmäinen historiatieteellinen menetelmin tehty elämäkerta vasta 1994. Kansan silmissä hän ei kuitenkaan koskaan menettänyt ”glooriaansa”. Kaikkien muiden sotasyytettyjen tapaan häntä pidettiin sijaiskärsijänä joka uhrasi itsensä isänmaan hyväksi.

Uusimmassa tutkimuksessa (Jokisipilä) olisi helppo kyseenalistaa tuo uhraus ainakin Ribbentrop-sopimuksen osalta, mutta nykypäivän näkökulmasta on liian helppo arvostella entisajan johtajia toiminnasta, jota ohjasi yksinkertaisesti tiedon puute niissä olosuhteissa. Risto Rytin päiväkirjojen lukemisen jälkeen on help-

poa ja aiheellistakin sanoa, että maatumme luot-
sasi sotavuosina luja, älykäs ja kansansa parasta
tarkoittanut mies.

KIRJALLISUUTTA

Turtola, Martti (1994): *Risto Ryti. Elämä isänmaan puoles-
ta*. Otava, Helsinki.

*Kirjoittaja on filosofian maisteri, vapaa kirjoittaja ja
tutkija.*